

DER SCHAUSPIELDIREKTOR. Loodetavasti annab Estonia peadirektori konkurss võitjaks inimese, kes usub muusikateatrit nii kunstilises kui ka kommertslikus mõttes ning julgeb loota, et parimad ooperid, balletid ja muusikalid on veel kirjutatavad.

Millist juhti vajab Rahvusooper Estonia?

ALVAR LOOG
toimetaja

Pealkirjas esitatud küsimus ei ole Estonia eelmise peadirektori Aivar Mäe hiljutise sunnitud tagasiastumise ning käimasoleva uue peadirektori konkursiga seoses ilmselt mitte üksnes asjaomaste ministriumiametnike ning vastava valimiskomisjoni liikmete, vaid ka paljude teatrisõprade ja teatraliste mõtteis. Estonia kauaaegse külalaste ja kaasajajana võtan vabaduse neil teemadel pisut avalikult mõtiskleda, tunnustades samas, et mu perspektiiv on paratamatult piiratud ja seega suuresti subjektiivne.

Millist juhti Estonia vajab? Kõigepealt kindlasti sellist, kes ei riku teatri mainet. Seda väites olen eneselegi üllatuseks jõudnud uuest juhust rääkiva loo esimeses sisulises lauses tagasi vana juhi juurde. Hea küll, räägime siis kõigepealt natuke temast. Seda enam, et uut peadirektorit – nii tema isiku- kui ka juhiomadusi – hakatakse paratamatult tõmbama sellele liistule. Pole kahtlustki, et Mäe on seadnud oma ametis olemise 11 aastaga teatava standardi nii positiivses kui ka negatiivses mõttes.

Estonia teater on meie laiemas teatripildis olnud alati natuke nagu riik riigis. Ning Aivar Mäe tegi sellest peadirektorina kiiresti oma kuningriigi. Kord oli majas: kõik teadsid, kes valitses, otsustas ning vastutas. Ma ei ole mõistagi Mäe töölepingut näinud, aga sõandan pakkuda, et teatud mõttes ületas ta peadirektorina kindlasti oma volitusi. Ja mitte pahasoovlikkusest, vaid oma temperamentist tulenevalt.

Laias laastus on maailmas kolme tüüpi inimesi: need, kes suudavad kollektiivis töötada; need, kes ei suuda kollektiivis töötada; ning need, kes suudavad töötada üksnes neis kollektiivides, mida nad ise juhivad. Viimast tüüpi inimesi pole protsentuaalselt just palju, aga Aivar Mäe kuulub kohe kindlasti nende hulka. Ta on mees, kes soovib otsustada, suudab otsustada ega soovi, et ükski otsus sünniks ilma tema ta.

Ma ei tahaks spekulereida, kas selle taga on autoritaarsus, edevus, enesekesksus, paranoia, printsipiaalsus, profülaktilisus, tõestusvajadus, usaldamatus, võimuiha vms. Ning veel vähem tahan ma seda kuidagi hukka mõista. Sest selliseid inimesi on siia maailma tegelikult väga vaja – nt sõjavägi püsib puhtalt üksnes nende olemasolu ning enesekehtestamisvõime najal. Kas seda sorti autokraatia koos sellest tuleneva kohatise hirmuõhkkonnaga peaks valitsema ühes Eesti Vabariigi vanimas, suurimas ja prestiižseimas kultuuriasutuses, on küsimus, millele peavad vastama inimesed, kes seal töötavad, ning inimesed, kes sinna inimesi – sh peadirektoreid – riiklike volituste alusel tööle võtavad.

Aga tulgem tagasi ahistamiskandaali juurde. Kas läbikukkumine inimesena tähendab ühtlasi läbikukkumist teatrijuhina? Jah, kui moraalset ja juriidilist

hukkamõistu väärivad teod on toime pandud tööajast, töökohtal, ametiseisundit kuritarvitades ning oma alluvate eneseväärrikuse ja turvatunde arvelt. Neile tempudele, mis Mäelt eluaegsena tundunud ametikoha viisid, pole (eeldusel, et nende toimumine leiab juriidilist tõestamist) ühtegi mõistlikku selgitust, veel vähem õigustust.

Samas võib seda juhtumit käsitleda osana sootuks laiemast sotsiaal-kultuurilistest protsessidest, mida maailm tunneb nime «#MeToo» all. See on hakanud nüüd filmindusest vaikselt teatri- ja muusikamaailma jõudma. Eestist meenub kõigepealt mõistagi Tiit Ojasoo juhtum, mis sisuliselt plaanis kahjuks juriidilist lahendust ei saanudki, kuna süüdistatav oli nõus süüd täielikult tunnustamata minema kokkuleppemenetlusele. Ning seetõttu pakub toimumu ilmselt veel pikka aega arutlusainest teemal, kas Ojasoo oli nende kahe eri loo – naisnäitleja vastu toime pandud füüsilise vägivaldaakti ning meedias suuresti omakohtu korras aset leidnud mõõdundetu moraalise ja juriidilise hukkamõistu – kokkuvõtteks rohkem kurjategija või ohver. (Tema süüd, niivõrd kui see kinnitust leidis, ei vähenda muidugi hilisem võimalik ülekohus tema enese suhtes.)

Aivar Mäe sunnitud lahkumine on täpselt samas muustris viimasel paaril aastal maailma ooperiteatrite absoluutsesse eliiti kuuluvates majades toimunuga, mille käigus jäid suuresti samasisuliste – osaliselt tõestatud, osaliselt tõestamata – süüdistuste tõttu oma tööst, väärrikusest ja edasistest karjäärivõimalustest ilma näiteks New Yorgi Metropolitan Opera kauaaegne loominguline juht ja peadirektori James Levine ning Los Angeles Opera direktor ja üks maailma kõigi aegade parimaid ja armastatumaid tenoreid Plácido Domingo.

Eesti riigi, rahva ja kultuuri mastaape arvestades on Mäe lokaalses plaanis oma tuntuuse ja mõjuvõime poolest nendega täiesti võrdväärne tegija ning seega on temaga toimunu suurel määral ühtlasi näidishukkamine. Ja seda formaalses plaanis muidugi täiesti õigustatud, sest suure ametisega kaasneb – või vähemalt peaks kaasnema – ka suur vastutus ja kõrged standardid ning meedia ja avalikkuse teravdatud tähelepanu. Äike võtab ikka kõige kõrgemaid puid.

Aivar Mäe on suur elukunstnik, kuid elumängu reeglid ning professionaalse, sotsiaalse ja seksuaalse käitumise standardid jõudsid selle mõnekümne aasta jooksul, mil ta oli on *top of his game*, ühiskondlikus plaanis drastiliselt muutuda. Ning selgelt tema kahjuks.

Ehkki kuuldavasti leidub inimesi, kes leiavad, et Estonia mainet ei ole antud juhul rikkunud mitte teatri eelmine peadirektor Aivar Mäe, vaid tema kohta ränki süüdistusi esitanud endised naiskolleegid ja süüdistusi sisaldava artikliseeria avaldanud Eesti Ekspressi ajakirjanikud, pole kõigil asjast huvitatuil, kes ise väidetavalt toimunud kõnealus-

te sündmuste juures ei viibinud, mõtet usu- ja emotsioonipõhiselt neile mingeid moraalseid või juriidilisi hinnanguid anda.

Selle asjaga tegelevad kuuldavasti vastava väljaõppe ja mandaadiga inimesed riiklikest õigusorganitest ning nende otsus tuleb loodetavasti faktipõhine, tasakaalustatud, seaduslik ja läbipaistev. Ning edaspidiseks eeskujuks meile kõigile: nii (potentsiaalsetele) ahistajatele, ohvritele, ajakirjanikele kui ka omakohtu komisaridele.

Kirjutasin eespool, et Mäe ületas peadirektorina ilmselt oma volitusi. Mul pole mitte-estoonlasena selles küsimuses isiklike empiirilisi kogemusi, ent aastate jooksul olen eravestlustes selle teatri töötajatega kuulnud pidevalt, et Mäe on väga *hands-on*-tüüpi juht (*no pun intended!*). Tema energilisus, entusiastlikkus ja visonaarsus koosmõjus autokraatliku juhtimisstiiliga muutis peadirektori ametikoha, mis on traditsiooniliselt olnud eelkõige või üksnes administratiivne, otsapidiliseks loominguks.

Mis tähendab, et Mäe, kelle esmane ülesanne olnuks tegeleda finants- ja personaliküsimustega, hakkas jõuliselt kaasa rääkima ka kunstilistes küsimustes – valdkonnas, mille üle peaksid Estonia struktuuri arvestades otsustama eelkõige peadirektori ja balletijuhi. Ning ideaalis ka pea-

lavastaja, ooperijuht, operetijuht, dramaturg ning loomenõukogu liikmed. Ideaalis, sest need ametikohad on Estonias eri põhjustel juba pikemat aega sootuks täitmata. Ning siin pole süüdlast otsides vaja vaadata kellegi teise kui Aivar Mäe poole.

Ühtegi ametikohta pole vaja täita üksnes formaalse täitmise pärast, kuid Mäe valitsusajal pakutud repertuaaripilt ja lavastusli-

kud lahendused osutavad, et oluks vaja kaasata natuke suuremat ajustrusti ning kontrollorgani. Teatri uus juht võiks ideaalis taasasutada loomenõukogu, mis peaks püüdma jõudumööda värskendada ja ajakohastada repertuaari ning katsuma hoolitseda selle eest, et Estonia – kui ühe meie riigi ja rahva peamise kultuurilise visiitkaardi – lavale ei satuks lavastusi, mille tehniline teostus jääb allapoole rahvusooperi ja rahvusballeti eeldatud kvaliteedistandardit.

Selle projekti üks osa peaks kindlasti olema nii uute kui ka olemasolevate eesti algupäraste regulaarne jõudmine Estonia lavale. Kui Estonia soovib kanda meie laiemas teatripildis ning hoolitseda omamaise kultuuri edendamise eest, peab sellest saama üks prioriteete, mida see seni – juba enne Mäe valitsusaega – pole enam väga pikalt olnud.

Sama mündi teine pool on

kodumaiste lavastajate toomine ooperi ja opereti juurde (balletis pole lugu õnneks eriti hull). Operett on Estonias kiratsenud juba pikka aega, põhjuseks eelkõige vajaliku entusiasmi, kvalifikatsiooni ja mandaadiga eestvõtte puudumine. Estonia vajab uut Agu Lüüdikut. See inimene on kindlasti kuskil olemas (võimalik, et ka teatri praeguses kollektiivis), aga teda tuleb natuke taga otsida, julgustada ja koolitada. Estonia vajab ja väärib, et ka maja sees loovust rohkem vabaks lastaks; et usutaks rohkem isendusse ning üksteisesse.

Kohalikku päritolu ooperilavastajate seis on nii kehv, et siin polegi milleski rääkida. Alates 2009. aastast – ehk sisuliselt kogu Aivar Mäe valitsusaja jooksul – ei jõudnud meie rahvusooperi lavale ühtegi mittealgupärast suure saali ooperit, mille oleks lavastanud eestlane. (Viimati sai sellega hakkama Arne Mikk, kelle lavastus tuli 2009. aasta veebruaris välja Verdi «Maskiball».) Sestpeale on järjest välja toodud 19 lavastust sisseostetud lavastajatega (esitenduse järjekorras: «Cosi fan tutte», «Armastus kolme apelsini vastu», «Boheem», «Carmen», «Parsifal», «Manon Lescaut», «Julius Caesar», «Faust», «Tannhäuser», «Armujook», «Rinaldo», «Cardillac», «Aida», «Lendav hollandlane», «Figaro pulm», «Tütarlaps kuldsest läänest», «Tsaari mõrja», «Romeo ja Julia» ning «Don Pasquale»).

Samal ajal on Eesti algupäraseid oopereid meie rahvusooperi praeguses repertuaaris kõigest üks: Eino Tambergi «Cyrano de Bergerac» (Mikk Mikiveri 1995. aasta lavastus, mille taastas 2005. aastal Neeme Kunigas). Ja sedagi mängitakse kõigest paar-kolm korda hooaja jooksul. See on tegemata töö – visiooni, hea tahte ja loomingulise julguse puudus, millest tuleks uue peadirektori juhtimisel kuidagi üle saada.

Ma tean, et peale eelnimetatute vajavad sedasorti projektid oma peaaegu paratamatu majandusliku kahjumlikkuse juures ka finantsi. Juht, kes neid selleks tarbeks ei leia (või mis veel hullem, ei soovi ega ürita leida), ei vääri rahvusooperi peadirektori ametikohta. Ühtlasi peaks Estonia õppima uuslavastusi (iseäranis värskeid algupärasteid) välja tooma natuke mobiilsemalt, väiksemalt ja odavamalt. Ning pikemas perspektiivis võiks teater ühtlasi kaaluda üleminekut repertuaariteatri formaadilt uuslavastuste tsükli- esitamise mudelile, mida rakendab kas täielikult või otsapidi enamik maailma ooperimaju. See hoiab kõvasti kulusid kokku, toob mängukavasse eksklusiivsust ning teeb ühtlasi turundusosakonna töö tulpiltsa lihtsamaks ja efektiivsemaks.

Kindlasti tuleks taastada ooperikonkursi ülilühikeseks jäänud algatus, mis tänavu aasta alguses väga nõutult moel katkes (vt Postimees 24.01.2020). Positiivsema poole pealt olgu mainitud, et paar aastat varem tõi konkurss Estonia repertuaari Rasmus Puuri teose «Pilved värvid» Roman

Estonia teatri ooperipublik 2013. aasta märtsis enne Richard Wagneri «Tannhäuseri» esietendust.